

Diàleg filosòfic

La creença més corrent és que la reflexió engendra el diàleg, quan, de fet, és el diàleg que engendra la reflexió (Matthew Lipman, Ann Margaret Sharp i Frederick S. Oscanian, *Filosofia a l'escola*, 1991, 47).

Dialogar es troba en el cor de la filosofia

Dialogar és més que parlar, que conversar, que xerrar, té un grau d'implicació i de voluntat més enllà de l'ús quotidià de la paraula, té un punt de seriositat que el fa un procés comunicatiu especial. El diàleg és recerca. Mentre que la conversa està farcida d'anècdotes, vivències, experiències, expressió de sentiments, informacions, etc.; en el diàleg dominen els arguments, les raons, es busquen semblances, causes i conseqüències i es practica l'anàlisi i la crítica. Es podria dir que el diàleg és un mode de pensar no dogmàtic, és una forma d'aproximació a l'altre, tal com escrivia Martin Buber.

El diàleg vol temps. Si hi ha presses, no es pot establir un diàleg, com a molt s'intercanvien opinions, però no s'entra a conèixer les raons de les opinions o ordres o informacions. El silenci i la reflexió necessiten pauses que ajudin a interpretar i donar sentit a les paraules i, per tant, a enriquir l'activitat comunicativa. La base del diàleg és la conceptualització, i fer transparent el llenguatge. Existeix el que s'anomena cercle dialèctic de la pregunta i la resposta, que va teoritzar Hans-Georg Gadamer. Així, la base del treball filosòfic és fer bones preguntes.

El diàleg posa en joc certes actituds intel·lectuals com l'afany de descoberta, d'exploració, l'actitud crítica, d'alerta, estimula la flexibilitat mental, proposa la recerca de la veritat, l'aproximació a l'objectivitat, la raonabilitat. I també estimula certes actituds afectives. Qüestionar-se un aspecte plantejar-se una qüestió en veu altra és una forma d'interrelació, una forma de comunicació civilitzada que provoca alguna forma d'empatia i en l'intercanvi s'exerceixen actituds de cura, de solidaritat, de participació, de consideració.

Què és el diàleg filosòfic?

La metodologia del diàleg, molt present a la proposta de *Philosophy for Children* de Matthew Lipman, és plenament filosòfica (Lipman *et al.*, 1991, 120) perquè és una metodologia que s'inicia al segle V aC amb Sòcrates que «s'absté d'imposar-nos els resultats de la seva pròpia recerca intel·lectual» però que sí que «incita la gent a conversar» (Lipman *et al.*, 1991, 15-16). I és que la conversa és, segons Martin Buber, «l'avantsala del diàleg filosòfic» (De Puig, 2012, 133). Així doncs, la metodologia del diàleg filosòfic és des dels seus orígens pràcticament pròpia de la nostra disciplina i ens permet dur vers la reflexió filosòfica, tal com

els diàlegs de Plató constaten. Perquè, la filosofia és «tant ensenyar com aprendre» (Lipman *et al.*, 1991, 18).

Sobre la qüestió de què és un diàleg filosòfic, recorrem a Irene de Puig —una de les impulsores del Grup d'Innovació i Recerca per a l'Ensenyament de la Filosofia— que estableix en dues les fases prèvies del diàleg filosòfic. En primer lloc; la conversa, que consisteix en intercanvis d'opinions i defugir el monòleg. En segon lloc; el diàleg, que té l'afegitó de la consciència, la voluntat i la disposició. Així, el que caracteritza el diàleg filosòfic i el separa del diàleg és que el primer «va al cor de qüestions filosòfiques» (De Puig, 2012, 130). És a dir, el diàleg filosòfic exclou banalitats temàtiques que es podrien donar en el diàleg per centrar-se en preguntes de caire filosòfic (Figura 7).

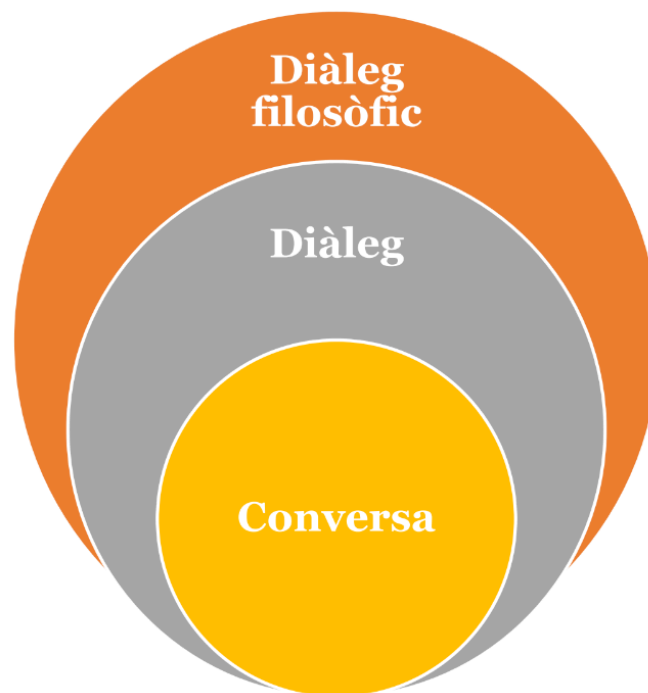

Figura 7. Diagrama de Venn apilat que representa de la relació de pertinença entre la conversa, el diàleg i el diàleg filosòfic.

En la nostra societat, el debat sembla que té molt més pes que no pas el diàleg, que «no es fomenta ni a l'escola ni a les tertúlies» (De Puig, 2012, 130). Abans de les eleccions, els mitjans de comunicació públics televisen sempre els debats electorals. O se'ns ensenya que debatre és l'exercici més idoni per trobar la millor tria. En realitat, el que s'ensenya és a lluitar amb la força de les paraules. El debat no és res més que substituït les armes per arguments amb la finalitat de (de)batre'ns en duel.

Així, el debat duu implícites unes característiques que ens allunyen del pensament curós i, en definitiva, del pensament (multidimensional) tal com el formula Lipman. Mentre que emprar el diàleg —tal com seguidament mostrarem— té avantatges pel que fa al desenvolupament de les habilitats de pensament. «En un diàleg [...] es considera un tema concret i —per comú acord— es té l'objectiu d'investigar aquell tema» (Lipman, 2002, 325). Amb això, s'apunta cap a una intersubjectivitat (De Puig, 2012, 135).

Debat	Diàleg
Significa enfrontament, calen dues parts que s'oposin l'una a l'altra. Cada part intenta demostrar que l'altra no té raó.	És col·laboració: dues o més parts treballen conjuntament per assolir una entesa mútua.
L'objectiu és guanyar.	L'objectiu és arribar a un plantejament comú, és entendre's i compartir.
L'escolta és bel·ligerant. Escoltem per trobar els punts febles o les debilitats de l'altra part i poder-los rebatre amb arguments.	L'escolta és activa: les parts s'escolten per comprendre millor i veure què hi ha en comú.
Provoca la crítica de l'altra part.	Provoca la reflexió sobre la pròpia posició.
Defensa els prejudicis i les presumpcions com a veritats.	Mostra els prejudicis i les presumpcions per a la seva reavaluació.
Defensa la posició pròpia com la millor solució i exclou les altres.	Obre la possibilitat d'assolir una solució millor que les que es proposaven inicialment.
Crea una actitud de pensament únic, una forta determinació a tenir raó.	Crea una actitud de pensament obert, una acceptació de poder cometre equivocacions o de canviar d'idees.
Impulsa una recerca de les diferències manifestes.	Impulsa la recerca d'acords bàsics.
Implica rebatre la posició de l'altra part sense considerar els sentiments o les relacions i habitualment infravalora i menysprea l'altra persona.	Implica una preocupació autèntica per l'altra persona i no busca infravalorar ni ofendre.

Figura 8. Comparació entre el debat i el diàleg. Font: De Puig, 2012, 135.

El diàleg és «saber escoltar», és seguir ordre, «aprendre a callar i a esperar el torn» per tal de construir la resposta o l'argumentació. Així, cal que les proposicions de la conversa estiguin fortament vinculades, fet que «reforça l'atenció i el respecte pel que diu l'altre, tot i que no s'hi estigui d'acord». Hi ha d'haver voluntat i actitud participativa per part dels participants i comprendre la provisionalitat de les pròpies veritats (De Puig, 2012, 130). El diàleg suposa un aprenentatge de les experiències mútues i, a més, a mesura que la implicació augmenta, augmenta l'interès (Lipman *et al.*, 1991, 50).

És rellevant, doncs, que el diàleg filosòfic s'entengui com a diàleg socràtic, en el sentit que el docent ha de fer de «llevadora i ajuda[r] a donar a llum allò que l'estudiant sap» i no s'ha d'entendre com una controvèrsia sofística, sinó com un procés cognitiu i d'aprenentatge (De Puig, 2012, 132). «El diàleg no és competiu» sinó que pregunta per l'aprenentatge i és idoni «per estimular les habilitats intel·lectuals» (De Puig, 2012, 136).

Les preguntes i les respostes són el nucli del diàleg i és per aquest motiu que cal establir una sèrie de condicions per formular-les. A continuació, llistem les característiques que

l'equip de Lipman considera que són essencials per què el professorat pugui orientar el diàleg i quina concepció cal esperar sobre la resposta (Lipman *et al.*, 1991, 132-138):

- Acceptar que com a professors no ho sabem tot; tenir una actitud de recerca per intentar donar una resposta.
- Preguntar «per què?» per enfortir les seves creences. I fer preguntes que duguin a un punt culminat.
- Encoratjar els alumnes a trobar resposta, també.
- A vegades, emperò, no hi ha una resposta última.
- Contestem per obtenir respostes i creences que ens serveixin i ens satisfacin.

El diàleg filosòfic també és socràtic

És important que el diàleg filosòfic no s'entengui com a debat sinó com a diàleg socràtic, en el sentit que el docent ha de fer de llevadora i ajudar a fer brollar allò que l'estudiant sap, i no s'ha d'entendre tampoc com una controvèrsia sofística, sinó com un procés cognitiu i d'aprenentatge. Perquè el diàleg no és competiu sinó que pregunta per l'aprenentatge i és idoni per estimular les habilitats intel·lectuals.

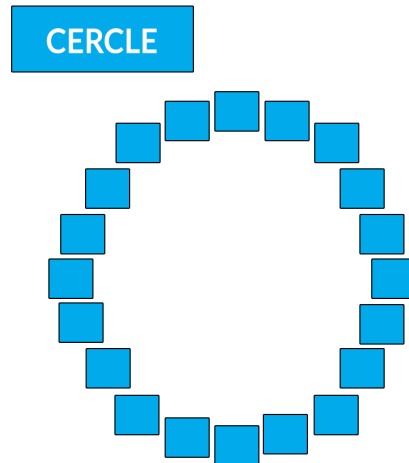
Les preguntes i les respostes són el nucli del diàleg. És per aquest motiu que cal establir una sèrie de condicions per formular-les.

A continuació, llistem les característiques que l'equip de Lipman considera que són essencials per què el professorat pugui orientar el diàleg i quina concepció cal esperar sobre la resposta:

- Acceptar que com a professors no ho sabem tot; tenir una actitud de recerca per intentar donar una resposta.
- Preguntar «per què?» per enfortir les creences dels alumnes. I fer preguntes que duguin a un punt culminant.
- Encoratjar els alumnes a trobar resposta, també.
- A vegades, emperò, no hi ha una resposta última.
- L'alumnat contesta per obtenir respostes i creences que ens serveixin i ens satisfacin.

El diàleg filosòfic, però, també té quatre condicions molt clares segons l'equip de l'Institute for the Advancement of Philosophy for Children (Lipman *et al.*, 1991, 121). Aquestes són el compromís per part del professorat i l'alumnat en la recerca filosòfica; l'absència d'adoctrinament, que també es concreta a no donar l'opinió personal com a professor (Lipman *et al.*, 1991, 123-124); el fet de respectar l'opinió de qualsevol alumne, les seves necessitats i interessos (Lipman *et al.*, 1991, 128) i la necessitat d'establiment de confiança entre tots els participants.

Distribució de l'aula

La ubicació física per fer un diàleg és el cercle. Pensar que podem dialogar amb altres sense la possibilitat de mirar-los als ulls, és no entendre què és el diàleg. La rotllana o (qualsevol forma similar que sigui possible a les aules) és la distribució física, però també simbòlica, és l'àgora on esdevindrà el diàleg, el lloc on podrem intercanviar les nostres idees mentre ens mirem i observem, també, les reaccions no verbals dels qui participen.

Actitud de l'alumnat

- **L'escolta.** L'escolta és activa: les parts s'escolten per comprendre millor, veure què hi ha en comú o identificar en l'altre bons arguments.
- **La forma.** És un procés de col·laboració: dues o més parts treballen conjuntament per assolir una entesa mútua. Necessitat de consensuar i acceptar el tema o la pregunta del diàleg. Aquesta entesa necessita acords bàsics, d'unes regles (torn de paraula, normes de convivència, etc.) i també obre la possibilitat d'obtenir una solució millor que les que es proposaven inicialment.
- **El contingut.** L'objectiu del diàleg filosòfic no és obligatòriament arribar a consensos, però sí a l'entesa. També propicia una actitud de pensament obert, una acceptació de poder cometre equivocacions o de canviar d'idees. En últim lloc, provoca la reflexió sobre la posició d'hom.
- **L'empatia i el respecte.** Implica una consideració autèntica per l'altra persona i no busca infravalorar ni ofendre. Mostra els prejudicis i les presumpcions per a la seva reavaluació.

Actitud del professorat

- **Facilitador del diàleg:** les persones que guien el diàleg han d'aplicar estratègies per tal que ajudin a fer que el diàleg es mantingui en la direcció del tema acordat entre totes i tots. Ha de lligar les intervencions i fer avançar i aprofundir el diàleg.
- **Bon interrogador:** les preguntes de qui facilita el diàleg són fonamentals perquè el diàleg esdevingui filosòfic, ajudin a fer conscients les intervencions dels participants, posin en relació unes idees amb unes altres. Ha de tenir un profund coneixement de les habilitats de pensament perquè això serà clau per fer bones preguntes.

- **Atent a les preguntes i interessos de l'alumnat:** el punt de partida d'un diàleg filosòfic haurien de ser les preguntes de l'alumnat, per això convé comptar amb un punt de partida comú (narrativa, audiovisual, entre d'altres) que obri qüestions, preguntes, que generi sorpresa, curiositat, certa controvèrsia.
- **Escolta activa i genuïna:** si no hi ha escolta activa i genuïna, no hi haurà diàleg filosòfic. El professorat ha de ser sensible als interessos de l'alumnat i no als propis i això només serà possible, si tenen l'atenció posada en el que es va dient mentre es desenvolupa el diàleg.

Recursos

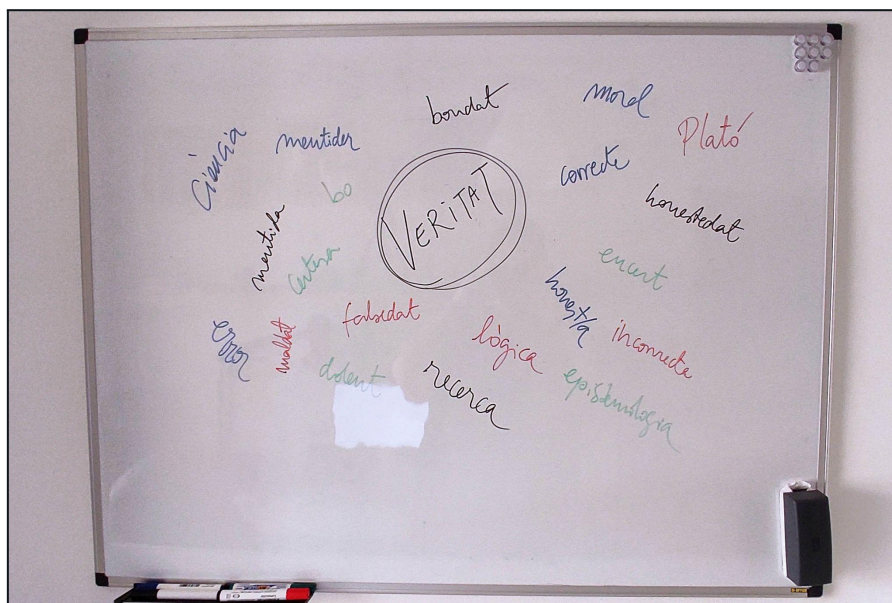
La pissarra filosòfica

Fer una *pissarra* amb el llistat de preguntes o d'interessos dels i les estudiants, és un dels moments importants en el procés de recerca. És clar que el o la professora ha de tenir clar quins temes crucials poden sortir en el material de punt de partida (text, curtmetratge, pintura, etc.) o quines qüestions poden ser més interessants en relació amb el tema que proposem treballar. Però, ha d'anar ben alerta per no dirigir massa i prescindir dels interessos de l'alumnat que, de fet, és qui hauria de marcar la direcció del diàleg.

Un fresc efervescent

Una activitat inicial que té aires de família amb la «pissarra filosòfica» és el «fresc efervescent». L'objectiu d'aquesta pràctica és començar a situar el tema sobre què tractarà la classe, en definitiva, mobilitzar els coneixements previs de l'alumnat.

Amb el *fresc*, els alumnes s'activen una mica i també comencem a despertar-los aspectes que treballarem i que arribaran a la fase de metacognitiva. Perquè és en aquest estadi que se li pregunta pel que sap abans de la sessió (coneixements previs) i també pel que ha après en acabar (metacognició).

La idea del fresc efervescent és escriure una paraula al bell mig de la pissarra i fer que l'alumnat pensi, reflexioni i apunti algunes paraules relacionades amb la paraula central. En l'exemple hem optat per la paraula «VERITAT». L'alumnat escriu de tres a cinc (o les que paraules que calgui) a la llibreta o en un foli. Després cada alumne s'aixeca i buida les paraules que havia escrit a la pissarra. Si n'hi ha alguna que ja ha sortit, no cal repetir-la. El docent pot comentar algunes de les paraules, demanar explicacions i en acabat fer-ne un resum.

La comunitat de recerca

Irene de Puig defineix una comunitat de recerca com «una agrupació de persones —infants o joves en el nostre cas— que es basa en una solidaritat intel·lectual i afectiva i on els membres es reconeixen els uns als altres com a persones i com a interlocutors vàlids per avançar en el coneixement i la recerca de manera que generi millora en el grup i en cadascun dels individus que el componen» (de Puig, *Fer filosofia a l'escola*, 151). I per tal d'aconseguir convertir la classe en una comunitat de recerca ens cal el compromís de tothom respecte del seguiment de les normes, els procediments que la totalitat del grup investigador estableixi i les tècniques fiables de recerca.

Avaluació figuroanalògica del diàleg filosòfic

Relaciona la teva experiència amb alguna de les imatges de les vies del tren que trobaràs a continuació.

Bibliografia sobre el diàleg filosòfic

De Puig, I. (2012). *Fer filosofia a l'escola*. Vic: Eumo editorial.

Lipman, M., Sharp. A.M i Oscanyan, F.S. (1991). *Filosofia a l'escola*. Vic: Eumo editorial.